

Prawa autora i prawa użytkowników

WIEDZA W PIGUŁCE

Prawa autorskie dzielą się na dwie kategorie: prawa osobiste i prawa majątkowe.

Prawa osobiste to:

- prawo do rozpoznania autorstwa
- prawo do integralności utworu
- prawo do pierwszego rozpowszechnienia

Każdy utwór, z którego korzystamy, musi być poprawnie oznaczony imieniem i nazwiskiem lub pseudonimem autora. Przypisanie sobie autorstwa cudzego utworu to plagiat. Nie wolno też nikomu zmieniać treści utworu. Prawa osobiste są wieczne i niezbywalne — musimy ich przestrzegać zawsze.

Prawa majątkowe są zbywalne oraz ograniczone w czasie. Mają one charakter monopolu — autor ma prawo decydować o tym, kto i jak będzie wykorzystywał jego utwór. Prawa majątkowe ograniczone są dozwolonym użytkowaniem. Są to legalne sposoby wykorzystania utworu, co nie wymaga zgody twórcy. Przykładami dozwolonego użytku są m.in.:

- kopiowanie i rozpowszechnianie utworu na użytek własny, rodziny i znajomych
- cytowanie utworu w całości lub fragmentach
- pobieranie utworu z internetu

Ponieważ prawa majątkowe są zbywalne, twórca może przekazać je innej osobie lub firmie na podstawie umowy. Po śmierci twórcy z praw mogą korzystać jego spadkobiercy.

Prawa majątkowe wygasają w Polsce po 70 latach od śmierci autora. Ogół utworów, do których prawa majątkowe wygasły, nazywamy domeną publiczną. Z utworów w domenie publicznej każdy może korzystać bez ograniczeń.

W ciągu ostatnich kilkudziesięciu lat nadano wiele nowych uprawnień posiadaczom praw majątkowych. To oznacza, że automatycznie zmniejszył się zakres dozwolonego użytku, czyli ograniczono prawa użytkowników. Relacja między autorami a użytkownikami podlega nieustającym negocjacjom. Im bardziej rozległe są prawa posiadaczy praw autorskich, tym bardziej ograniczone są prawa użytkowników. Czy wyobrażasz sobie świat, w którym oryginalność i autentyczność nie są szanowane, a artyści nie dostają pieniędzy za swoją pracę? I odwrotnie — świat, w którym użytkownicy muszą zawsze prosić o pozwolenie na każde wykorzystanie dzieła? Kompromis jest konieczny, aby kultura i nauka rozwijały się, a wszyscy mieli do nich równy dostęp.

1. Każdy człowiek ma prawo do swobodnego uczestniczenia w życiu kulturalnym społeczeństwa, do korzystania ze sztuki, do uczestniczenia w postępie nauki i korzystania z jego dobrodziejstw.
2. Każdy człowiek ma prawo do ochrony moralnych i materialnych korzyści wynikających z jakiegokolwiek jego działania naukowej, literackiej lub artystycznej.

Powyższe słowa zawiera artykuł 27. Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka. Pierwsza część tego artykułu odnosi się do użytkowników utworów, druga — do twórców.

POMYSŁ NA LEKCJĘ

Zajęcia przybliżają uczestnikom i uczestniczkom prawa autorów (majątkowe i osobiste) oraz prawa użytkowników. Proponują także dyskusję na temat współzależności tych praw oraz wprowadzają pojęcie dozwolonego użytku.

Cele operacyjne

Uczestnicy i uczestniczki:

- potrafią wymienić prawa autorów;
- wiedzą, że prawa autorskie dzielą się na osobiste i majątkowe;
- rozumieją współzależność praw autorów i użytkowników;
- potrafią podać przykłady dozwolonego użytku.

Przebieg zajęć

1.

Czas: 15 min

Forma: praca w grupach, prezentacja

Pomoce: kartki, długopisy

Podziel uczestniczki i uczestników na grupy 3-osobowe. Poproś każdą grupę o podanie dwóch przykładów rozpoznania autorstwa i jego naruszenia, zachowania integralności utworu i jego niezachowania, zastosowania prawa do pierwszej publikacji i jego naruszenia. Poproś grupy o prezentację przykładów. Popraw, jeśli będzie to konieczne. Przypomnij, że prawo do rozpoznania autorstwa i integralności utworu to osobiste prawa każdego autora. Są one niezbywalne i wieczne.

2.

Czas: 10 min

Forma: praca w grupach, prezentacja

Pomoce: **materiał pomocniczy „Dozwolony użytek”**, kartki, długopisy

Podziel uczestniczki i uczestników na grupy 4-osobowe. Rozdaj każdej grupie definicje dozwolonego użytku z **materiału pomocniczego „Dozwolony użytek”**. Poproś grupy o wypisanie przykładów dozwolonego użytku z ich życia. Poproś grupy o prezentację wyników.

3.

Czas: 20 min

Forma: praca w grupach, prezentacja, dyskusja

Pomoce: kartki A2 albo większe, mazaki, **Art. 27. Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka**

Podziel uczestników i uczestniczki na dwie grupy. Jedna grupa będzie pracowała nad pierwszą częścią **27 artykułu Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka**, druga grupa nad drugą. Poproś grupy o wypisanie przykładów urzeczywistnienia się poszczególnych praw. Zachęć uczestników i uczestniczki do podawania wielu przykładów, zwróć uwagę, że nie muszą one być zgodne z rzeczywistością, mogą być wyobrażeniami lub życzeniami. Poproś grupy o przedstawienie swoich prac. Zwróć uwagę, że tam, gdzie kończą się prawa użytkowników, zaczynają się prawa autorów. Zastanówcie się wspólnie, gdzie powinna się znajdować granica. Zadać pytanie: „Jak sądzicie, w którą stronę jest ona teraz bardziej przesunięta?”.

Ewaluacja

Czy po przeprowadzeniu zajęć uczestniczki i uczestnicy:

- potrafią wymienić prawa autorów?
- wiedzą, że prawa autorskie dzielą się na osobiste i majątkowe?
- rozumieją współzależność praw autorów i użytkowników?

Opcje dodatkowe

Ćwiczenie 1. możesz rozszerzyć o wiedzę na temat majątkowego prawa autorskiego. Przypomnij, że autorskie prawo majątkowe to prawo autora do otrzymania wynagrodzenia i rozporządzania swoim dziełem. Poproś uczestniczki o podanie przykładów przestrzegania i naruszenia tego prawa.

Ćwiczenie 3. możesz rozszerzyć o debatę między reprezentantami użytkowników, autorów i niezależnych obserwatorów.

MATERIAŁY

Art. 27. Powszechnej Deklaracji Praw Człowieka
Materiał pomocniczy „Dozwolony użytek”

ZADANIA SPRAWDZAJĄCE

Zadanie 1.

Wskaż prawidłowe odpowiedzi.

1. Do osobistych praw autorskich należą:
 - ☒ prawo do zachowania integralności utworu
 - ☐ prawo do przekazania praw osobistych komuś innemu
 - ☒ prawo do rozpoznania autorstwa
 - ☐ prawo do wynagrodzenia
 - ☒ prawo do pierwszego rozpowszechnienia
2. Do majątkowych praw autorskich należą:
 - ☒ prawo do wynagrodzenia
 - ☒ prawo do opublikowania dzieła tylko w internecie
 - ☐ prawo do zachowania integralności utworu
 - ☐ prawo do rozpoznania autorstwa
 - ☒ prawo do rozporządzania swoim dziełem

SŁOWNICZEK

- **osobiste prawa autorskie:** prawa niezbywalne chroniące więź twórcy z utworem. Jest to prawo do m.in. oznaczenia utworu swoim nazwiskiem lub pseudonimem, decydowania o tym w jaki sposób jest po raz pierwszy rozpowszechniony, wykorzystywany i jakie zmiany mogą zostać wprowadzone w jego formie lub treści. Osobiste prawa autorskie trwają wiecznie i nie można ich przekazać na rzecz innych osób.
- **majątkowe prawa autorskie:** prawo twórcy do korzystania z utworu i rozporządzania nim. Jest to prawo zbywalne, co oznacza, że twórca może przenieść je na inne osoby lub udzielić zezwolenia na korzystanie z utworu (za wynagrodzeniem lub bez). Trwanie majątkowych praw autorskich jest ograniczone w czasie (70 lat po śmierci autora).
- **dozwolony użytek:** możliwość nieodpłatnego korzystania z dzieła bez zgody posiadacza praw majątkowych. Dozwolony użytek osobisty oznacza możliwość korzystania z dzieła, jak również kopiowanie go na użytek własny lub osób bliskich. Istnieje także dozwolony użytek publiczny, z którego korzystają biblioteki, muzea, archiwa i szkoły.

CZYTEL尼亚

- Czerniawski Piotr, Lipszyc Jarosław, Wilkowski Marcin, **Pierwsza pomoc w prawie autorskim**, [online], [dostęp: 14.02.2013], Dostępny w Internecie: <http://prawokultury.pl/publikacje/pierwsza-pomoc/>
- Grodecka Karolina, Śliwowski Kamil, **Przewodnik po Otwartych Zasobach Edukacyjnych**, [PDF], [dostęp: 05.02.2018], Dostępny w Internecie: http://koed.org.pl/wp-content/uploads/2014/05/OER_handbook_v5_online1.pdf

Tekst: Jarosław Lipszyc, Joanna Ruta Baranowska, scenariusz: Weronika Paszewska, konsultacja merytoryczna: Jarosław Lipszyc. Materiał pochodzi z serwisu edukacjamedialna.edu.pl prowadzonego przez Fundację Nowoczesna Polska.

Udostępniono na licencji [Creative Commons Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach 3.0](https://creativecommons.org/licenses/by/3.0/).

Źródło: <http://edukacjamedialna.edu.pl/lekcje/prawa-autora-i-prawa-uzytkownikow/>.

Publikacja dofinansowana ze środków Trust for Civil Society in Central and Eastern Europe.

Podstawa programowa:

Wiedza o społeczeństwie, IV poziom edukacyjny

Treści nauczania

Prawa człowieka.

Informatyka, IV poziom edukacyjny

Cele kształcenia

I. Bezpieczne posługiwanie się komputerem i jego oprogramowaniem, wykorzystanie sieci komputerowej; komunikowanie się za pomocą komputera i technologii informacyjno-komunikacyjnych.

V. Ocena zagrożeń i ograniczeń, docenianie społecznych aspektów rozwoju i zastosowań informatyki.

Nowa podstawa programowa:

Język polski, liceum i technikum

Treści nauczania

porządkuje informacje w problemowe całości poprzez ich wartościowanie; syntetyzuje poznawane treści wokół problemu, tematu, zagadnienia oraz wykorzystuje je w swoich wypowiedziach.
gromadzi i przetwarza informacje, sporządza bazę danych.

Etyka, liceum i technikum

Treści nauczania

podaje przykłady właściwego i niewłaściwego wykorzystywania nowych technologii, w szczególności technologii informatycznych.

jest świadomy, że postęp cywilizacyjny dokonuje się dzięki wiedzy; wyjaśnia, dlaczego wiedza jest dobrem (wartością).

Informatyka, liceum i technikum

Treści nauczania

postępuje zgodnie z zasadami netykiety oraz regulacjami prawnymi dotyczącymi: ochrony danych osobowych, ochrony informacji oraz prawa autorskiego i ochrony własności intelektualnej w dostępie do informacji; jest świadomy konsekwencji łamania tych zasad.

respektuje obowiązujące prawo i normy etyczne dotyczące korzystania i rozpowszechniania oprogramowania komputerowego, aplikacji cudzych i własnych oraz dokumentów elektronicznych.

opisuje szkody, jakie mogą spowodować działania pirackie w sieci, w odniesieniu do indywidualnych osób, wybranych instytucji i całego społeczeństwa.